

ו י ו

יח. ויגש אליו יהודה... ידבר נא עבדך באזני אדני... יהודה התקרב אל יוסף. כדי לדבר אצלו באין שומע זולתו (באזני אדני) ובקש ממנו סליחה (אל יחר אפך בעבדך) שהוא עובר על נמוסי חצר המלכות. (על פי אב.).

ידבר נא עבדך דבר באזני אדני: דבר — לאמר כי דברים מעטים ידבר, ואל יהיו עליו לטורח, והנכון בעיני כי ה ד ב ר הוא התמורה אשר יחלה פניו להחליף בנימין אחיו בו, כי לא יבקש ממנו דבר אחר, ושאר דבריו — פיוס לבקשה לזה (רמב"ן).

כ. אב זקן: כי הגדול שבכלם (ראובן) היה אז בן מ"ה שנים ויתכן להיות אביהם לא זקן כל כך (על פי א"ע).

כ"א. ואשימה עיני עליו: שאראה אותו (ולא יותר!) (א"ע). ו א ש י מ ה ע י נ י ע ל י ו: ולא מצאנו בשום מקום שאמר יוסף הדבר הזה. ואולי קצרה שם התורה (מ"ב).

כ"ז. כי שנים ילדה לי אשתי: כי יעקב לא לקח אשה מדעתו רק רחל, וכן גם בפרק מ"ו פסוק י"ט נאמר בני רחל אשת יעקב, ובלאה לא הזכיר כן, כי רחל תקרא אשתו באמת בלא מרמה (על פי הרמב"ן).

כ"ח. ואמר אך טרף טרף: העד — כי לא ראיתיו עד הנה (א"ע).

ל. ונפשו קשורה בנפשו: ונפשיה חביבא לה כנפשיה — ונפשו חביבה לו כנפשו (ת"א).

ל"ג. ועתה ישב נא עבדך תחת הנער עבד לאדני: יהודה, שיעץ למכור את יוסף לעבד, מסר את עצמו לעבד למי שנמכר על ידו — הקב"ה שלם לו מדה כנגד מדה (על פי אב.).

ל"ד. כי איך אעלה אל אבי: ולכן בוחר אני להשאר כאן עבד עולם (על פי אב.).

פ ר ק מ"ח

ב. וישמעו מצרים: אנשי העיר, ואח"כ וישמעו בית פרעה (דשב"ס).

ב. בבכי: במקום בְּבָכִי (על פי א"ע).

ויתן את קולו: המרים קול פתאום, בין לבכי ובין להפחיד, או מכעז

נקרא נותן קולו, כמו (יואל ב', י"א) וה' נתן קולו (עמוס ג', ד') היתן כפיר קולו (הר"ג).

ג. העוד אבי חי : זוהי לא שאלה, אלא קריאה, כי פלא הוא אם לא מת מרוב יגון וצער (על פי צ"ה) ; ה ע ו ד א ב י ח י : חתימת דברי יהודה ותחרידה את דמיונו, ונדמה בעיניו כאילו אביו בסכנה, על כן צעק העוד אבי חי (שד"ג).

ד. גשו נא אלי : שלא ישמעו שומעי הבכי על מכירתו (ו).

גשו נא אלי : שלא רצה לדבר עמהם על ענין מכירתו בפני בנימין, ואמר גשו נא אלי לשאר אחיו (צ"ה).

ה. אל תעצבו ואל יחר בעיניכם : אל תעצבו בגלל המעשה המגונה שעשיתם אתי, כשחפצתם להנצל מההכנעה לאחיהם הקטן, ואל יחר בעיניכם על שלא הצלחתם בזה (על פי ע).

ת. לאב : טעמו — למורה (ר"א).

ט. שמני אלהים לאדון לכל מצרים : ומפני זה אינני יכול לזוז מכאן וללכת לראות פניך, כבן יכבד אב, על כן רדה אלי (אב).

י"א. סן תורש : כמו תכרת, וכן (דברים ד' ל"ח) להוריש גויים (ר"ע).

י"ד. על צוארי : ימצא לשון יחיד ורבים (ר"א).

ט"ו. ויבך עליהם ואחר כך דברו אחיו אתו : אחרי שהם ראו שהוא בכה עליהם והצטער על צערם — אז סמך לבם ודברו אתו. (ע"פ אוה"ח). ואחרי כן דברו אחיו אתו : ולא פירש מה דברו, ואיז ספק שהגידו לו התחרטותם על מה שעשו לו (יש"ר).

ט"ז. וייטב בעיניי פרעה ובעיני עבדיו : ובענין החלום כתוב (בראשית מ"א ל"ז) וייטב בעיני כל עבדיו (צ"ה).

י"ז. ולכו באו : ואזילו אובילו — לכו והביאו (את התבואה שיטענו על בעירם) (ת"א). ו ל כ ו ב א ו : מצאנו הליכה וביאה על כוונה אחת, כמו (מ"ב ה' ה') לך בא (כ"ק).

י"ט. ואתה צויתה זאת עשו : פרעה היה יודע ענוותו של יוסף ונאמנותו, שלא היה שולח כלום לאביו ולאחיו זולת אם יצוה עליו (בחי').

כ. ועינכם אל תחם על כליכם : אף על פי שאין החמלה בעין, אלא בלב, מנהג לשון הקודש לסמוך החמלה אל העין לפי שראות העין תעורר החמלה בלב (יש"ר על פי רד"ק).

ועינכם אל תחם על כליכם : הכיר את אביו שהיה קמצן שהרי על פכים קטנים חזר לאחוריו לעבור את הנחל (מ"ב על פי בה"ט).

כא. ויתן להם יוסף עגלות על פי פרעה : כנראה, מנימוסי מצרים היה

אפשר לשלוח עגלות ממצרים רק על פי רשות מיוחדת מפרעה (על פי ע.).
 כ"ב. לאיש חליפת שמלות: לפי שקרעו שמלותם בדבר הגביע (ח. בה"ט,
 ח"ב).

כ"ז. וידברו אליו את כל דברי יוסף אשר דבר אלהם: נראה לי, שלא
 הוגד ליעקב כל ימיו, כי אחיו מכרו את יוסף, אבל חשב כי היה תועה בשדה
 והמוצאים אותו לקחהו ומכרו אותו אל מצרים (רמב"ן).

כ"ח. רב עוד יוסף בני חי: אתם אומרים (פסוק כ"ו): "עוד יוסף חי
 וכי הוא מושל בכל ארץ מצרים" — רב לי במה שהוא עדיין חי אפילו אינו
 מושל (רשב"ט).

פ ר ק מ י ו

א. ויבא בארץ שבע ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק:
 עשה כן לפי שיצחק אביו היה רצונו לרדת למצרים מפני הרעב ואמר לו ה' אל
 תרד מצרימה, וזבח זבחים בבאר שבע שהוא בקצה ארץ כנען (כמו שכתוב מדן
 ועד באר שבע), וקודם שיצא מן הארץ רצה לדעת את רצון ה' אם ימנענו כאשר
 מנע את אביו יצחק, וזבח זבחים כדי שתבא אליו רוח גבואה (רד"ק).

ב. ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב: קראו
 יעקב לרמוז כי עתה יהיה בבית עבדים עד שיעלנו, כי מעתה תתחיל הגלות
 (על פי הרמב"ן).

ג. אנכי האל אלהי אביך: אני הוא שאמרתי לאביך אל תרד מצרימה —
 אני הוא שאומר אליך: אל תירא מרדה מצרימה עתה, וזה כי "לגוי גדול אשימך
 שם"; כי אמנם אם היו בניך יושבים פה היו מתחתנים בכנענים ומתערבים עמהם,
 אבל במצרים לא יקרה כן, כי לא יוכלו המצרים לאכול את העברים לחם, ובכן
 יהיו לגוי נבדל (ט).

אשימך: אשים בניך, וכן (פסוק ד') אעלך — אעלה בניך (רד"ק).

ד. ויוסף ישות ידו על עיניו: נתכוין להבטיחו שלא ימות בחייו (אוה"ח).
 ה. ויקם יעקב מבאר שבע: שעמד שם כורע על ברכיו מודה על העבר
 ומתפלל על העתיד (צ"ה). וישאו בני ישראל את יעקב
 אביהם: כאן פרעו לו מה שעשה עמהם ככתוב (בראשית ל"ב, כ"ד) ויקחם
 ויעבירם את הנחל (בה"ט).

ו. בניו ובני בניו אתו: כלם היו אתו. אף אחד מהם לא נעשה לו
 זר במעשיו, כמו שזה קרה אצל זקנו ואביו (ה).
 בנותיו: היא דינה לבדה (א"ט).

ח. ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה יעקב ובניו: שלשת האבות נקראו ישראל, וכאן קורא יצחק ישראל, וגם אברהם נקרא ישראל, כי כתוב ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה והחשבון הוא משנולד יצחק, ואם הוא קורא אותם בשם בני ישראל, הרי גם אברהם נקרא בשם ישראל, ועל כן קרא התלמוד לעשו ישראל מומר לפי שהיה מזרע האבות ולא הלך בדרכיהם (על פי בחי"י).

י"ג. ושרח אחתם: דרך הכתוב לתלות הבת באחים, כמו ואחות לוטן תמנע (בה"ט).

י"ח. מספר בני האמהות היה פי שנים ממספר בני השפחות: כל גבירה שתי פעמים כמו שפוחה, כי בני לאה — ל"ב, ובני זלפה החצי — ט"ז, בני רחל — י"ד, ובני בלהה שפחתה — ז' (כו"ק בשם הגר"א).

י"ט. בני רחל אשת יעקב: מפני שבא למנות מספרם, כי בשבעים נפש ירדו מצרימה, הקדים המרובה בנפשות (ל"ג ללאה, ט"ז לזלפה, י"ד לרחל, ז' לבלהה) והרי הזכיר רחל בין השפחות, לכן הוצרך להזכירה בכבוד ואמר אשת יעקב (רמב"ן).

כ"א. ונעמן: הוא בן בנימין, כי (במדבר כ"ו, מ') יש נעמן שהוא בן בנו (א"ט).

כ"ו. כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים: ביחד עם יעקב, הוא נכנס גם בחשבון שלשים ושלוש בפסוק ט"ו (על פי הרשב"ם וא"ט).

כ"ז. נפש שנים: וכן לעיל נפש שבעה — נפש היא לשון נקבה, ובאה לפעמים בלשון זכר (יש"ר).

כ"ט. וירא אליו ויפל על צואריו: תיכף כשנראה אליו יוסף הזכיר אותו נפל יעקב על צואריו (על פי רמב"ן).

ל"א. ואגידה לפרעה ואמרה אליו: "אגידה" — בטוי יותר תלש מאשר אגיד, ו"אמרה" מאשר "אומר". בבית אביו אין יוסף המושל של מצרים — ומדבר בלשון רכה (ה).

אעלה: על המרכבה, כי לגושן הוא עלה (פסוק כ"ט) ממצרים (על פי הרד"ק ורבותינו בעלי התוספות).

ל"ב. והאנשים רעי צאן כי אנשי מקנה חיו: הם רועים לא את צאנם של אחרים, אלא את צאנם הם (על פי הרמב"ן).

פ ר ק מ ז

ד. כי אין מרעה לצאן אשר לעבדיך כי כבוד הרעב בארץ כנען: בארץ כנען מפני כובד הרעב יאכלו האנשים עשב השדה ולא ישאירו מרעה

לבהמה, אבל בארץ מצרים יש בה שבר, יחיו בו האנשים, וישאר בה מרעה מעט (הרמב"ן).

ו. שרי מקנה : כסוס וכפרד (א"ע).

ז. ויברך יעקב את פרעה : ולא השתחוה לא בבאו ולא בצאתו (ס).

ט. ימי שני מגורי : ימי חיי היו ימי מגורי במקומות שונים, ומפני

הנדודים קפצה עלי הזקנה בלא עתה (על פי ע.).

מעט ורעים : לפי שנראה יעקב בעיניו זקן יותר מדי ששאל לו : כמה

ימי שני חייך — השיב לו יעקב : מעט הם, אבל רעים הם, ולכך אני נראה

בעיניך זקן יותר מדי (רשב"ם).

מעט ורעים היו ימי שני חיי : יש במדרש — אמר לו הקב"ה אתה מתרעם

עלי לפרעה אחר שהצלתך מכל צרותיך, חייך שאני מקצר שנותיך כמנין תבות

שבפסוק זה (ושלפניו), והן ל"ג, שהוא חי קמ"ז שנה חסר ל"ג משנות חיי יצחק

(בה"ט).

י"א. ורעמסס : שוא תחת העין, להבדיל מרעמסס (העין פתוחה), עיר

מערי מסכנות שבנו בני ישראל לפרעה (על פי א"ע).

י"א. כאשר צוה פרעה : הוא הושב אותם ונתן להם אחוזה, אף על פי שהם

אמרו לגור בארץ באנו, כי פרעה אמר הושב את אביך ואת אחיך — כאנשי הארץ

התושבים. (על פי בה"ט).

י"ג. ארץ מצרים וארץ כנען : אבל הרחוקות יותר מארץ כנען לא היו באים

לארץ מצרים (רשב"ם).

י"ד. וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא בארץ מצרים : בארץ כנען :

מפני שנשאר כבר מעט, השתמש הפסוק בלשון לקיטה (על פי אה"ח והר"ל).

ויבא יוסף את הכסף ביתה פרעה : ולא עשה לעצמו אוצרות כסף

והב (בה"ט).

ט"ו. ויתם הכסף בארץ מצרים ובארץ כנען ויבאו כל מצרים אל

יוסף : הזכיר כי תם הכסף מארץ כנען בעבור כי מצרים בבואם אל יוסף יזכירו

לו זה כי אמרו אחרי שתם הכסף גם מארץ כנען ולא יבואו עוד אליך לשבור למה

נמות נגדך, כי אפס כסף, ותמיתנו חנם ותשאר התבואה בידך ואין קונה (רמב"ן).

י"ח. לא נכחד מאדני כי אם תם הכסף ומקנה הבחמה אל אדני לא

נשאר לפני אדני בלתי אם גוייתנו ואדמתנו : לא נכחד מאדני כי בגוייתנו

ובאדמתנו יכולים זרוצים אנו לקנות לחם, אם גם תם הכסף אצלנו והיינו יכולים

לבקש ממך לחם חנם (על פי ע.).

י"ט. גם אנחנו גם אדמתנו : מיתת האדמה היא שלא תזרע (נ"ב על פי

רד"ק).

ונחיה אנהנו וארמנתו עבדים : גם האדמה היא כעבד לבעליה (יש"ר).
 כ"ד. וארבע הידות יהיה לכם לזרע הארץ ולאכלכם ולאשר בבתיכם
 ולאכל טפכם : כי מחמש הידות יהיה אחת לזרע הארץ, והשניה לאכלכם,
 והשלישית לאשר בבתיכם — לעבדיכם ולשפחותיכם — והרביעית לטפכם —
 והחמשיית למרעה (ח).

כ"ז. ויאחזו בה : שקנו שם אחוזה מלבד מה שנתן להם יוסף (ד"ק).
 ויאחזו בה : הם קנו "אחוזות" בארץ מצרים וחטאו בה שחשבו את עצמם
 לתושבי מצרים ולאזרחיה (ה).

ו י ה י

כ"ח. שבע שנים וארבעים ומאת שנה : המספר המועט לפני המספר
 הרב, ובאברהם, יצחק, שרה (וגם ישמעאל ואדם) ההפך (ע"פ צ"ה).
 שבע עשרה שנה : דרשו בו : כמו שהי' יוסף בחיק יעקב שבע עשרה שנה,
 כך הי' יעקב בחיק יוסף שבע עשרה שנה (ד"ק).

כ"ט. ויקרבו ימי ישראל למות : ענינו כי הרגיש בעצמו אפיסת הכחות
 ויתרוץ החולשה, והוא איננו חולה, אבל ידע כי לא יאריך ימים, ולכן קרא לבנו
 ליוסף. ואחרי שוב יוסף למצרים הוגד ליוסף — בא לפניו עם שני בניו כדי
 שיברכם (דמב"א). ו ע ש י ת ע מ ד י ח ס ד ו א מ ת — א ל נ א
 ת ק ב ר נ י ב מ צ ר י מ : חסד ואמת — זהו חסד של אמת, חסד המתאים
 לדרישותיו הפנימיות של האדם, אשר לו עושים את החסד. יעקב יודע, שיוסף
 יכול לקבור אותו בכבוד גדול במצרים, אבל הוא איננו רוצה להקבר שם. הוא
 ראה, כנראה, איזה רושם עשתה על בניו העובדה, שהם "נאחזו" במצרים, ופחד,
 שמא יראו בנילוס — את הירדן, ובמצרים — את "ארץ ישראל". על כן הוא
 מצא לנחוץ לרמוז להם : אתם רוצים — ומקוים — ל ח י ו ת במצרים — ואני
 אף ל ה ק ב ר שם איני רוצה (ה).

אל נא תקברני במצרים : אפילו לפי שעה על מנת להעלותני אחר כך (ע).
 ל. ויאמר אנכי אעשה כדברך : ואיני צריך להשבע (אוה"ח). א נ כ י
 א ע ש ה כ ד ב ר ד : גם אני אבקש את אחי ואת בני שיקברוני בארץ כנען
 (על פי ב"ר).

ל"א. ויאמר השבעה לי : לא הי' יעקב חושד בבנו הצדיק האהוב לו
 שימרה על מצות אביו ועל הדבר אשר הבטיחו ואמר : "אנכי אעשה כדברך"

(פסוק ל') אבל השביעו כדי לחזק את הענין בעיני פרעה, שלא יעבירו על שבועתו ויתן לו רשות להוציא את אביו ממצרים — וכן היה הדבר, כמו שנאמר (ג', ו.) „עלה וקבור את אביך כאשר השביעך“ (רמב"ו).

לז. וישתחו ישראל: לה' (ע"פ א"ע). וישתחו ישראל: ליוסף (רשב"ם) וכאן נתקיים החלום השני (מ"ב). על ראש המטה: במקום שהיה על המטה (רשב"ם).

פ ר ק ט ח

ז. ואני בבאי מפרץ: קברתי את רחל בדרך אפרת, כי ידעתי שיעלה אותו מקום לחלק בניה, וזה כבודה להיות נקברת בחלק בניה, ולו קברתיה במערה היתה קבורה בחלק יהודה, ואין זה כבודה; וכן מצינו בגדולים שהיו נקברים בגבול שבטיהם (יוסף, יהושע) (ב"ש).
מותה עלי: פתאום. כמו (במדבר ו', ט) וכי ימות מת עליו בפתע פתאום (הר"ג).

ח. וירא ישראל: אע"פ שכתוב לפנינו (פסוק י') „לא יוכל לראות“ — יש רואה דמות אדם ואינו מכיר דמות פניו (רשב"ם).
וירא ישראל את בני יוסף: מרחוק, והם לא התקרבו אל יעקב כמו יוסף מפני הכבוד, ולפיכך אמר (פסוק ט') קחם נא אלי (ע"פ שד"ל).
ט. בזה: הכא — כאן (ת"א). כאשר אמרת הנולדים לך בארץ מצרים (ע).
ולכן, מפני שנולדו במצרים, עלולים לצאת מהם רשעים (על פי כ"י).
י. ועיני ישראל כבדו מזקן: ולכן לא הכיר קודם את בני יוסף מרחוק (ע"פ שד"ל).

ט"ו. ויברך את יוסף: ברכת הבנים היא ברכת האב (רשב"ם).

הרעה אתי: דון יתי — הזן אותי (ת"א).

ט"ז. ויקרא בהם שמי ושם אבתי: אף על פי שהם בני אסנת (ע"פ כו"ק).
ויידגו לרב בקרב הארץ: וכונני ימא יסגון בגו בני אנשא על ארעא — וכדגיי הים ירבון בתוך בני האדם על הארץ (ת"א).
ויידגו לרב בקרב הארץ: בכל הפקודים במדבר לא חמצאם יותר משאר השבטים, ורק אחרי הכנסם לארץ בשבע השנים שכבשו חלה עליהם ברכת יעקב, (ראה יהושע י"ז, י"ד), כאשר אמר — בקרב הארץ (על פי מ"ב).

וידגו לרב בקרב הארץ: הדגים במים סמויים מעיני אנשים שאינם רואים את חיהם. כך גם בני ישראל חיים בקרב הארץ — כמו דגים בים עמוק, מבלי שהנכרים יכירו ויבינו את תוכן חיהם (ה).

י"ז. וירא יוסף: אפשר כי קודם שברכם אמר לו זה (ד"ק). וירא יוסף: מה שלא דבר יוסף מאומה עד אחרי הברכה, כי חשב אולי שאביו רוצה לתת מעלה לשניהם, לאפרים בשימת ימין ולמנשה בברכה, אבל אחרי רואו שהשהו שניהם בברכה אמר לא כן אבי (נ"ב). וירע בעיניו: אולי אהב יוסף יותר את מנשה בעבור היותו בכור, ולכן חרה לו (דמב"ו), ויתכן שפחד שמא יקנא מנשה באפרים כשם שקנאו ביוסף אחיו הגדולים בעבור כתונת הפסים (אב).

י"ח. וירא יוסף... ויאמר יוסף אל אביו לא כן אבי: קודם שברכם ראה יוסף ששכל את ידיו, וחשב שאביו טעה בחשבו כי בימין יוסף נמצא הבכור, ובשמאלו הצעיר, ומפני זה שכל את ידיו כדי לשים את ימינו על ראש הבכור, ולכן אמר לו יוסף — לא כן עשית, כמו שאתה כנראה חושב, אלא את הבכור הבאתי לימינך ואת הצעיר לשמאלך, ועל זה עונה יעקב: ידעתי בני ידעתי כי חכם אתה והבאתם כסדר לפי ימיני ושמאלי, מפני שאתה סבור שאשים ימיני על הבכור, אבל אני מתכוין לתת ימיני על הצעיר שהוא לימינך (ע"פ הרשב"ם). י"ט. גם הוא יהיה לעם: יהיו רבים עד שיאמרו עליהם «עם» (ד"ק).

ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו: בצאתם ממצרים היה מספר אפרים גדול ממנשה, אבל בבאם ארצה היה מנשה יותר (השוה במדבר א' ל"ג. ל"ה, ובמדבר כ"ו, ל"ד, ל"ז) ואולי מפני שאנשי גת הרגום לבני אפרים (דברי הימים א' ז, כ"א), ויתכן כי "גדל" מלשון גדולה ורוממות, כי יהושע בן נון היה מאפרים (על פי ד"ק). ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו: כי הקב"ה בוחר יותר בקטנים, וכל אדם שיש בו צד קטנות הקב"ה מגביהו (כ"י).

כ. ויברכם ביום ההוא: כפי מה שהיו ביום ההוא ולא היה חושש אל העתיד מה שיבא מזרעם, כי אין דנים את האדם כי אם לפי מעשיו של עכשיו (כ"י). וישם את אפרים לפני מנשה: בברכתו (רש"י) וגם בפסוק ה' אמר אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי (ח).

כ"ב. שכם אחד: שכם ישמש כפול, ואני נתתי לך שכם — שכם אחד על אחיך, והיא חלקת השדה שקנה בתחום שכם, ומגיד הכתוב כאן שאחר שנסע יעקב משם והתישב בקרית ארבע, החזיקו הכנענים יושבי שכם ושכניהם בחלקת שדהו, ונלחם יעקב עמהם ולקחה מידם בחרבו ובקשתו, והווי שנתן עתה ליוסף (הר"ג); ובחלקה זו נקבר יוסף, ואמרו חז"ל: משכם גבבוהו ולשכם החזירוהו (אב). א' ח ד: משפטו אחד, כי איננו סמוך ואין אחריו "מ" כמו (בראשית ג', כ"ב) כאחד ממנו (שד"ג).

פ ר ק מ י ט

א.ב. האספו... הקבצו: לשון אסיפה חלה על מי שעומד בחוץ במקום מגולה ונאסף לתוך הבית למקום צנוע, כמו (דברים כ"ב, ב') ואספתו אל תוך ביתך, או (שופטים י"ט, ט"ו) ואין איש מאסף אותם הביתה, אבל לשון קבוצ מורה על אנשים מפוזרים שיתקבצו במקום אחד, אפילו מגולה, לפיכך, בתחילה, כאשר בקש לגלות סוד הקץ ואין ראוי לגלות דבר סוד ברשות הרבים, אמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים, אולם כאשר הרגיש עצמו שנסתם ממנו הקץ אמר הקבצו בני יעקב ושמעו דברים שאין בהם סוד (על פי כ"י). י ק ר א: כמו יקרה, וכמו כן (בראשית מ"ב, ד') פן יקראנו אסון (שד"ק).

ב. ושמעו... ושמעו: ושמעו (השני) וקבילו אולפן — וקבלו תורה (ת"א).
 ד. פחז כמים אל תותר: לפי שהמים ממהרים ללכת ממקום שנשפכו ולא נותר מהם כלום, כי השמן שנשפך נשאר ממנו מעט דבוק במקומו ויין שנשפך נשאר ריחו (כ"ק בשם הגר"א).

פחז כמים: כמו שחלקי המים נפרדים זה מזה בנקל וזורמים מהר בלי עכובים פנימיים — כך אין גם לך מעצורים פנימיים, ואתה ממהר לבצע את הטוב בעיניך ברגע זה (ה).

פחז כמים: כמו נחפז, והמלה הפוכה, כמו: שמלה—שלמה (ב"ש).
 חללת יצועי עלה: חללת אותו שעלה על יצועי, היינו את עצמך, שבאותה שעה ירדת מקדושתך ונעשית חול — ואבדת את הבכורה (ב"ש).
 ה. אחים: אחים טובים, אחים המרגישים את קשר האחות. אבל — כל י ח מ ס מ כ ר ו ת י ה מ — הם אינם נרתעים מלעשות חסם בשם האחות! (ע"פ אב.).

ו. כי באפם הרגו איש: את האיש שחטא נגד דינה הם הרגו באפם, מפני שבצדק כעסו עליו, אבל ברצונם עקרו שור: את השור (שור מלשון חומה, חומת העיר, עי"ן ת"א), הם השחיתו מן העיקר, מן היסוד, ברצונם — לגזול כל אשר בעיר (על פי אב. וצ"ה).
 ז. ארור אפם כי עז: אין הרגש הטהור והקדוש של האחות מצדיק מעשי חמס: לא רק מטרותיגו. כי אם גם האמצעים שאנו משתמשים בהם לטובת הכלל צריכים להיות טהורים וקדושים! א ח ל ק מ ב י ע ק ב — בגולה (יעקב סמל הגולה) ישנה סכנה, שרגש הכבוד העצמי יאבד תחת סבל הלחץ של רודפינו ומבינו, ולכן נחוצים פה ושם אנשים שאינם נותנים לגאוה העברית ולרוח האומה העברית להכנע ולהאפס. ז א פ י צ מ ב י ש ר א ל: — בתקופת הזהר של

העם, כאשר הוא השולט בארצו, יכולים חמומי מוח כאלה לסכן את עצם קיומה של המדינה העברית, אם הם יעוררו את העם למעשי חמס נמהרים — בשם כבוד האומה! ולכן אפיצם — אפורם על פני הארץ כדי שלא יוכלו להתחבר ולפעול על העם — ב י ש ר א ל (סמל השררה העברית) (ה).

ה. יהודה אתה: אבל אתה אינך כראובן ושמעון (שד"ק?).

י. לא יסור שבט מיהודה: גם לפני שתבא זמן מלכותך יחשובוך לגדול, (כי מצינו שהיה שבט יהודה גדול כדכתיב (במדבר ז') ויהי המקריב ביום הראשון את קרבנו נחשון בן עמינדב וכתיב—שופטים א'—מי יעלה לנו בראשונה ויאמר ה': יהודה יעלה). ע ד כ י ב א ש י ל ה: — היינו שיחבר, או תצמח מלכות בית דוד כדכתיב (תהלים ע"ח): „ויטש משכן שלו... וימאס באהל יוסף... ויבחר בדוד עבדו“ — ואז ל ו י ק ה ת ע מ י ם: — יקהלו אליו כל ישראל להמליכו (ב"ש).

י"ב. הכלילי עינים מוין: יותר מיין (סמל למרץ החיים). ו ל ב ן

ש נ י ם מ ח ל ב — יותר מחלב (סמל לבריאות) (ה).

י"ג. יהי דן נחש עלי דרך שפיפון עלי ארץ: אין יעקב אומר, דן נחש עלי דרך וגו'... כגון שאמר גור-אריה יהודה... שאין ברצונו לומר שתכונות נחש ושפיפון תהיינה קבועות בטבעו של דן כגבורה בשבטו של יהודה, אלא יהי דן נחש ושפיפון — בשעת הצורך, ברגע של סכנה פתאומית ת ה י לו תכונה כזאת (והרי דן צפוי ה' לסכנת אויב בשבתו בגבול הצפוני) (ה).

י"ד. לישועתך קויתי ה: אינני חפץ בישועה הבאה ע"י ערמה, ע"י התנפלות מן המארב (הנרשך עקבי סוס). כי אם לישועתך קויתי ה' — שהיא בגבורה ובכבוד נגד השמש! או: לפי שדן נוסע באחרונה, כמאסף לכל המחנות, הוא כאילו אומר: אינני מקוה ששבטי ישראל יעזרוני, כי הם כבר נסעו, ואני נשארתי באחרונה — כי אם לישועתך קויתי ה' (אב).

כ. מאשר שמנה לחמו: פה לחם לשון נקבה (א"ש).

מאשר שמנה לחמו: לחמו של גד יותר שמנה מזו של אשר — היינו, טובה ארצו של גד מארצו של אשר, ו ה ו א — אשר — י ת ן מ ע ד נ י מ ל ך: כי גם ארצו שמנה וטובה (ב"ש).

כ"א. נפתלי (סדר בני יעקב בפרשה זו). הקדים את זבולון ויששכר לבני השפחות. כי הם בני לאה; הקדים את זבולון ליששכר, מפני שזבולון ה' תומך ידי לומדי תורה שביששכר; מבני השפחות הקדים את דן, כבן הראשון של בלהה ואחרי כן הזכיר את גד, כבן הראשון של זלפה; אשר נולד אחרי ג ד, ואת נפתלי בן בלהה הזכיר לאחרונה (מבני השפחות), כדי לדבוק עם בני רחל גבירתה שנולדו באחרונה (אב).

הנתן אמרי שפר: משם באות בשורות טובות לעולם, כי מי שיבא מארץ נפתלי אומר: ראיתי כבר פרחים וסמדר, ראיתי כבר ענבים מבושלים, תאנים ורמונים גמורים! (ב"ש).

כ"ח. כל אלה שבטי ישראל שנים עשר: אלה שהזכיר כאן הם י"ב השבטים באמת, אשר נכתבו על החשן והאפוד לזכרון לפני ה' והיו בברית הר גריזים והר עיבל וכנגדם הקים משה שתיים-עשרה מצבה ויהושע הקים אבנים בירדן ובגלגל ואליהו הקים אבנים במזבח, אבל מגשה ואפרים לא היו במנין השבטים זולתי בענין ירושת הארץ והנמשך אליה בהעדר שבט לוי. (ו.ו.א.ת. א.ש.ר.ד.ב.ר.ל.ה.ם.א.ב.י.ה.ם: דברים קשים ויברך אותם: וגם ברך אותם, אעפ"י שלא נכתבה הברכה בתורה (נצי"ב ע"פ א"ע).

כ"ט. ויצו אותם... קברו אתי אל המערה: היות שמקודם קרא ליוסף והשביעו שיטפל בקבורתו, כדי שלא יחשבו שחייב בזה יוסף בלבד, צוה לכולם שיתעסקו בו, ואותם לא הוצרך להשביע. (על פי אוה"ח).

אל המערה: בתוך המערה, כמו: מים חיים אל כלי (במדבר י"ט, י"ז) (א.ב.). ל"ג. במערה... מאת בני חת: הזכיר כל זה מפני שפחד, כי כל הענין הזה כבר נשכח במשך שבע עשרה השנים שיעקב ובניו היו במצרים, ויורשי הבעלים הראשונים יערערו על זכותם של בני יעקב לקבור שם את אביהם (על פי ע.).

פ ר ט

ד. אם נא מצאתי חן בעיניכם דברו נא: (וכן בפסוק ה' אעלה

נ א: נא — כען — עכשו (ת"ר).

ח. רק טפס וצאנם ובקרבם עזבו בארץ גשן: קשה, וכי ילכו הצאן והבקר לספוד לאדוניהם? אלא נראה כי אחר מיתת הזקן כבר היה בדעתם לשוב לארץ אבותם, והמצרים תחת מכסה דברים טובים לא הניתום שכבר נתנו עיניהם בממונם, וזהו "עזבו בארץ גשן" — בעל כרחם (מ"ב).

ט"ז. ויצו אל יוסף לאמר: צו לאחד מן האהובים שיאמר ליוסף: אביך צוה לפני מותו לאמר (א.ב.).

י"ז. אנא שא נא פשע אחיך וחטאתם: אלה הם דברי יעקב: ועתה שא נא לפשע עבדי אלהי אביך: אלה הם דברי האחים. וטב מדבר לא רק על פשע כי אם גם על חטא — על שוגג: אולי אשם במקצת גם יוסף ביחס הרע של האחים אליו. האחים בעצמם מדברים רק על פשע מצדם. הם אינם מכנים את עצמם בשם "אחיך" — ע"י מכירת יוסף אולי

אבדה להם הזכות על התאר הזה (א.ב.) הם מבקשים רק סליחה בעד עבדי אלהי אביו! (ה).

י"ז. ויבך יוסף: אולי בכה יוסף מפני שאחיו חשדוהו בדבר כזה (צ"ה).
ב ד ב ר מ א ל י ו: השליחים (בני בלהה, כפרוש רש"י) כי אחיו באו אליו
אחר כך (פסוק י"ח) ומכאן נראה שהם שלחו אליו יותר משליח אחד (יש"ר).
י"ח. וילכו גם אחיו: אחרי ששמעו שבכה ולא קצף עליהם (שד"ר).

י"ט. התחת אלהים אני: רק ה' יכול לשפוט את האנשים על פי המטרות
שהם הציגו להם במעשיהם; אנכי כאדם, יכול להתחשב רק בתוצאות המעשה
שעשיתם — ולפי התוצאות עלי להודות לכם! (ה).

כ. ואתם חשבתם עלי רעה: הנה פעולתכם היתה בשגגה שחשבתם
אותי לרודף ואם היה זה באמת, היה פעלכם בדין. א ל ה י מ ח ש ב ה
ל ט ו ב ה: המציא בכם זאת השגגה לתכלית טובה (ט).

כ"ג. גם בני מכיר בן מנשה: אף על פי שלא נזכר לו בפרשת פנחס רק
בן אחד והוא גלעד, אין ספק שהיו לו עוד בנים, כי כן כתוב שם (במדבר כ"ו,
כ"ט) בני מנשה למכיר משפחת המכירי, ומכיר הוליד את גלעד — לגלעד
משפחת הגלעדי, הרי מבואר שמשפחת גלעד לבד ומשפחת מכיר לבד, והיינו
לפי שגלעד היה למשפחה רבה נחשבו בניו למשפחה בפני עצמה על שמו ושאר
אחיו שלא הולידו הרבה נחשבו כולם כמשפחה אחת על שם אביהם מכיר (יש"ר).
כ"ה. מזה — מכא — מכאן (ת"א).

כ"ו. ויחננו אותנו: הרופאים; ג א ר ו ן ה"ב קמוצה, היינו הארון
הידוע, הוא הארון שהכין לו בעצמו (יש"ר).